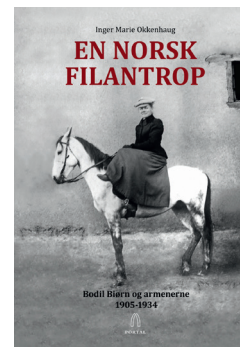

Bokmelding

En norsk filantrop

Bodil Biørn og armenerne 1905-1934

Inger-Marie Okkenhaug. Portal forlag 2016. Illustrert. 176 sider.

Øyenvitne og Kristusvitne

En anmeldelse

«Jeg har vært med å se det frykteligste som kan tenkes», skrev misjonæren, sykepleieren og jordmoren Bodil Biørn (1871-1960) i brev hjem til Norge rundt 1915. Da hadde hun på nært hold opplevd massakren på armenerne i byen Musch i den østlige delen dagens Tyrkia. Der hadde hun arbeidet siden 1907. Kolleger, venner og barna i barnehjemmet hun drev, var blitt brutalt myrdet for hennes øyne, og hun hadde sett at byens armenske kvarter med sine 10-000 innbyggere var blitt lagt i grus og utslettet. Det ikke bare i Musch, men i hele Det ottomanske rike. I løpet av årene 1915-16 ble om lag en million armenere drept og hundre tusener fordrevet fra sine eldgamle bosteder i Anatolia-området, på ordre fra den tyrkiske regjering.

Fra 1905 til 1934 levde og arbeidet Bodil Biørn blant denne gamle kristne folkegruppen av ortodoks tro, fra 1905 til 1917 i Anatolia-området i Tyrkia. Etter noen år i Norge dro hun i 1922 tilbake for å ta opp arbeid blant de hundretusener av overlevende kvinner og barn, først i Jerevan i den nyopprettede staten Armenia, fra 1925 i Aleppo i dagens Syria til hun i 1934 bosatte seg i Oslo for godt. Nordmenn flest aner ikke hvem Bodil Biørn er. Det gjør armenere rundt om i verden. De husker og ærer henne for hennes innsats før og etter massakreringen på den armenske befolkning i Det ottomanske riket under første verdenskrig. I 2004 reiste overlevende fra Aleppo et minnesmerke over henne utenfor hennes barndomshjem i Kragerø. I 2008 ble hun, som Fridtjov Nansen var blitt det før henne, behørig æret med en minneplate i Folkemordmuseet i Armenias hovedstad Jerevan. Nå er det skrevet bok om henne. På norsk. Det er ingen biografi, men fortellingen om en enkelt aktør, hennes nettverk og innsats i en dramatisk historisk periode i et fremdeles turbulent område av verden.

Bodil Biørn var datter av en velstående skipsrederfamilie i Kragerø. Etter sangstudier i Berlin, utdannet hun seg til sykepleier ved Diakonissehuset i Kristiania og fikk misjonærkall. Det skjedde i 1904 under et møte i regi av den nystiftede, nå nedlagte misjonsorganisasjonen *Kvinnelige Misjonsarbeidere* (KMA, stiftet 1902). Møtets tema var de kristne armeneres situasjon etter de organiserte masse mordene som skjedde i perioden 1894-96, og som etterlot seg titusener av foreldreløse barn og enker. Biørn meldte seg til tjeneste og ble KMAs utsending i Tyrkia. Der skulle hun samarbeide med leger og sykepleiere som var utsendt av andre protestantiske misjonsorganisasjoner for å evangelisere og drive helse- og undervisningsarbeid blant fattige og nødlidende armenere. I KMAs arkiver finnes et rikt kildemateriale etter henne i form av brev, dagbøker, fotografier og rapporter trykt i KMAs medlemsblad *Kvartalshilsen*. Alt dette har Inger-Marie Okkenhaug, til daglig professor i historie ved Høgskulen i Volda, benyttet og vevd sammen i en fortelling om en norsk kvinne og hennes arbeidsliv utenfor Norges grenser. Men boken er mer enn det. Okkenhaug setter livsfortellingen inn i en bredere sosial, kulturell og politisk kontekst. Det gjør Bodil Biørn til et prisme for en større fortelling, fortellingen om forfølgelsene av armenerne og den endelige utslettelsen av dem som folk i Det osmanske riket. Det gjør boken særdeles viktig. Den gir viktig og nødvendig kunnskap om det armenske folks dramatiske fortid, om desimeringen av kristenhetens eldste kirke i det som en gang har vært et kristent kjerneområde, og innsikt i historien til en eksilgruppe som finnes også i Norge. Samtidig er den et bidrag til den stadig aktuelle politiske debatten om hvorvidt massedrapene skal anerkjennes som folkemord eller ikke.

Okkenhaug skriver godt, innsiktsfullt, presist, usentimentalt og nøkternt. Det er rystende lesning. Inntryk-

kene forsterkes av de mange fotografiene som er tatt av Bodil Biørn selv før og etter myrderiene. Gjennom tekst og bilder har Biørn dokumentert overgrepene, men også livet før det hele startet. Etter å ha levd tett på armenere i årevis kunne hun språket og kjente kulturen. Derfor kunne hun og andre protestantiske misjonærer lære titusener av overlevende og traumatiserte barn armensk språk og kultur. Slik bidro de til den kulturelle gjenreisningen av den unge armenske nasjonen, påpeker Okkenhaug.

Så kan man spørre: hvorfor drive protestantisk misjon blant en eldgammel kristen folkegruppe i et muslimsk område? Myrderiene og forfølgelsene i 1890-årene var foranledningen for KMAs og andre protestantiske og katolske misjoners arbeid blant armenerne. Den ytre nøden var stor. Man ønsket å hjelpe forfulgt medkristne og tok opp ulike former for sosialt arbeid. Dette kan selvsagt karakteriseres som «kristent bistandsarbeid», slik forfatteren gjør. Men datidens misjonærer så ingen motsetning mellom sosialt arbeid og evangelisering. Tvert om, det var to sider ved samme sak, og man var ikke religiøst blyge som i våre dager. Sosialt arbeid innebefattet forkynnelse. I misjonærenes øyne var den armenske kirke ritualistisk og representerte «død tro». Man ønsket ikke å gjøre armenere til protestanter, man ville skape en reformasjon innad i kirken. Dette hevder forfatteren, tydeligvis med belegg i kildematerialet. På dette punktet foreligger det en spenning i boken og et tema forfatteren verken løfter eller problematiserer. Flere ganger nevnes det at de protestantiske misjonærenes virksomhet ble møtt med skepsis av den armenske kirke. Det var neppe helt uten grunn. På 1800-tallet hadde amerikanske misjonærer lyktes med å etablere en armensk protestantisk kirke. Ved inngangen til 1900-tallet var den armenske kirkeledelse i en ekstremt vanskelig situasjon og godtok at protestantiske misjonærer opprettet barnehjem for de

mange foreldreløse barna som var døpt inn i og tilhørte den armenske kirke. På barnehjemmene hun hadde ansvar for, holdt Biørn selv morgenandakt, kveldsbønn og søndagsskole og hadde besøk av armenske protestantiske prester. Hun gikk selv til protestantiske gudstjenester, men hva med barna hun hadde ansvaret for? De skulle i få en «kristen oppdragelse», de skulle bli «vakte kristne» og gjøres til «Jesu etterfølgere» for så å virke som surdeig i sitt eget kirkesamfunn. Men her glipper det for forfatteren. Dette er protestantisme av et bestemt merke, en individualistisk, akonfesjonell og lavkirkelig vekkelseskristendom, som på alle måter ikke bare står i kontrast til, men er i direkte konflikt med ortodoks kristendom og kirketenkning. I dette programmet foreligger det en grunnleggende teologisk og moralsk konflikt, som altså ikke tematiseres i boken. Førte denne protestantiske forkynnelsen til at barn av ortodoks tro ble fremmedgjort for sin egen kirke og dermed også egen kultur? Og reflekterte Biørn noen gang over dette som et dilemma? Spørsmålene blir stående ubesvart.

Bokens tittel presenterer Bodil Biørn som «filantrop». Det må vel sies å være på siden av hennes selvoppfatning som misjonær. Det spesifikt religiøse ved hennes livsgjerning avstrefes, men gjør sannsynligvis boken mer spiselig for et moderne sekulært publikum. På den annen side synliggjøres et poeng i boken, at innsatsen for armenerne i kjølvannet av katastrofen er det som har blitt kalt den første internasjonale organisering av humanitært arbeid i moderne tid. Men det har neppe vært helt tilfeldig at den ble initiert fra den kristne verden overfor et kristent folk.

Kristin Norseth

